

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Ю.В.Ушкаренко, кандидат економічних наук, доцент
Херсонський державний аграрний університет*

Підвищення ефективності агропромислового комплексу значною мірою залежить від удосконалення економічних відносин. Незважаючи на розгортання процесів реформування власності в АПК, економічний механізм господарювання залишається не пов'язаним з цим процесом. Між собою не узгоджені основні його важелі — кредит, фінанси, ціни, податки. Вони не враховують виникнення нових форм власності і господарювання.

Кооперативні форми організації сільськогосподарських підприємств перебувають ще на початковій стадії розвитку і проявляються в різноманітних формах. Як відзначає Ф.В.Горбонос, кооператив може бути визнаний юридичною особою, проте буде недієздатним, якщо не виникнуть і не складуться, як система, виробничі відносини як у самому підприємстві, так і зовнішні, оскільки кооперація — це економічне явище, яке розвивається за певних соціально-економічних, ідеологічних і правових умов. До таких умов слід віднести: визначення державою демократичного характеру виробництва; функціонування різних форм власності, в тому числі приватної; наявність гнучкого економічного механізму і пільгової податкової політики тощо [2]. Для наповнення реальним змістом нового статусу сільськогосподарського підприємства, необхідно привести у відповідність з вимогами ринкових відносин організаційно-економічний механізм.

При вивченні питання організації взаємовигідних відносин у сільськогосподарських кооперативах, необхідно визначити поняття економічного механізму їх функціонування. Наприклад, В.М.Старченко визначає економічний механізм кооперативу, як системи його соціально-економічних відносин та зв'язків, регламентів, нормативів і норм, які встановлюють ці відносини, а також методів їх практичного впровадження відповідно до конкретних умов господа-

рювання і фінансової діяльності [4].

Економічний механізм функціонування виробничих кооперативів відрізняється від механізму діяльності обслуговуючого кооперативу. Це зумовлюється тим, що мета створення виробничого кооперативу — отримання прибутку, а обслуговуючий кооператив це неприбуткова організація, створена виключно для задоволення потреб своїх членів, шляхом розподілу одержаного економічного результату серед членів кооперативу.

Відповідно до законодавства сільськогосподарський виробничий кооператив є суб'єктом права власності на майно, передане йому у вигляді внеску його членами, а також набуте в процесі діяльності. Власність за своєю соціально-економічною природою є кооперативною, бо утворена шляхом усупільнення засобів і знарядь виробництва членів кооперативу.

На правах приватної власності члени кооперативу можуть надавати належні їм земельні ділянки, як пайовий внесок у власність кооперативу або ж в оренду в порядку, передбаченому земельним законодавством.

Кооператив для здійснення господарської та іншої діяльності за рахунок власного майна формує відповідні майнові фонди. Розміри цих фондів, порядок формування і використання визначаються загальними зборами членів кооперативу відповідно до статуту.

Майно кооперативу поділяється на пайовий і неподільні фонди, які формуються за рахунок грошових і матеріальних внесків його членів, доходів, одержаних від реалізації виробленої членами кооперативу продукції, надходжень від продажу акцій, інших цінних паперів кооперативу та кредитів банку. Неподільний фонд створюється за рахунок вступних внесків та майна кооперативу. Пайові внески членів кооперативу до нього не включаються. До неподільного фонду відноситься і резервний фонд, який встановлюється загальними зборами. Початковий розмір резервного фонду визначається засновниками кооперативу і доцільно створювати в розмірі не менше 10 відсотків від розміру пайового фонду.

Особливо важливим у формуванні відносин власності в кооперативі є створення пайового фонду, який формується на основі

пайових внесків. Розмір пайового фонду і обов'язкового паю члена кооперативу встановлюється установчими зборами і передбачається статутом кооперативу. Розміри пайових внесків до кооперативу встановлюються в рівних частинах і/або пропорційно очікуваній участі члена кооперативу в його господарській діяльності [1].

Організаційно-економічна система кооперативу будується на взаємних зобов'язаннях між кооперативом і його учасниками, які визначаються в річній угоді, та складається з кожним членом кооперативу.

Якщо кооператив збирається надавати своїм членам послуги з прибутком для себе, і якщо члени даного кооперативу мають намір отримувати зиск від його діяльності, то очевидно, що члени повинні прийняти на себе і відповідальність за фінансування свого підприємства. На початковій стадії роботи великі інвестиції повинні бути ретельно прораховані. Можливості учасників обмежені, а отримання кредиту буде ускладнено. Кооператив може почати роботу без цих активів і інвестувати пізніше, коли буде створено резервний фонд.

При вступі до кооперативу кожний його член сплачує вступні внески. Вони, як правило, спрямовуються на покриття операційних витрат і не підлягають поверненню. Їх величина враховується на пропорційній основі при визначенні спеціальних внесків. Розмір вступних внесків при створенні кооперативу або при вступі до нього нових учасників повинен бути невеликим, щоб учасники могли внести їх вчасно і в той же час достатньо високим, щоб кооператив мав засоби для своєї діяльності і щоб учасники відчували свої обов'язки по відношенню до кооперативу.

Найважливішими серед показників фінансових результатів є показники прибутку. Прибуток кооперативу утворюється з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних і прирівняних до них витрат та витрат на оплату праці найманого персоналу. Прибуток, отриманий в кінці року, буде дорівнювати нулю в тому випадку, коли учасники не прийняли рішення про створення фонду для подальших інвестицій в розвиток кооперативу, при цьому прибуток буде дорівнювати розміру фонду, визначе-

ного учасниками. Для цього потрібно, щоб закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію і ціни продажу на засоби виробництва дорівнювали собівартості. Це може бути визначено в кінці року, коли будуть визначені всі понесені витрати: на початку року встановлюється попередня ціна, в кінці року, коли попередній результат уже відомий, за рішенням правління або загальних зборів відбувається розподіл результатів у вигляді надбавок до ціни на реалізовану сільськогосподарську продукцію і знижок на ціну поставок і послуг. Кінцева закупівельна ціна на сільськогосподарську продукцію буде дорівнювати попередній ціні плюс надбавка. Кінцева ціна продажу засобів виробництва, техніки та послуг буде дорівнювати попередній ціні мінус знижка.

При визначенні попередніх цін кооператив повинен враховувати як очікувані ціни на продукцію та послуги, так і ринкову ситуацію. Політика повинна бути дуже обережною: ціни на продаж засобів виробництва, техніки та послуг повинні бути трохи завищеними, а закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію дещо занижені. Кооператив зможе виплатити знижки та надбавки до ціни, однак може бути проблематичним запрошувати в учасників додаткові кошти в разі прорахунків попередньої ціни. Але цей страховий запас не повинен бути надто великим. Попередня ціна повинна бути сама по собі привабливою, оскільки виробники будуть порівнювати її з ринковою, не дивлячись на всі скидки та надбавки, які будуть виплачені пізніше. Але визначення попередніх цін не повинно базуватися на розрахунку собівартості, до того ж ситуація на ринку і цінова політика кооперативу також повинні бути прийнятні до уваги.

Кооператив може створювати резервний фонд, який формується за рахунок відрахувань з прибутку після здійснення відрахувань до бюджету. Такий централізований фонд необхідний для покриття можливих збитків, а також як джерело вільних коштів. Кошти для резервного фонду можуть надходити як від основної діяльності кооперативу, так і від додаткових джерел доходу: процентів за надані кредити, оренди тощо. Його розмір визначається загальними зборами. Можуть створюватись й інші фонди передба-

чені статутом. Порядок їх формування і використання, подільність визначаються загальними зборами членів.

Порядок покриття збитків визначають загальні збори кооперативу. Збитки можуть мати місце через прорахунки управлінського персоналу, несприятливі зовнішні фактори. Для розподілу збитків кооперативу В.В. Зіновчук пропонує такі варіанти: збитки можуть відшкодуватися за рахунок резервного фонду; можуть розподілятися між клієнтами-власниками кооперативу пропорційно участі в господарській діяльності кооперативу у рік, коли ці збитки мали місце; залишатися нерозподіленими у пайовому фонді кооперативу; можуть розподілятися пропорційно індивідуальним паям клієнтів-власників у капіталі підприємства; збитки можуть залишатися для відшкодування за рахунок майбутніх прибутків; розподілятися між членами-клієнтами шляхом зменшення грошових надходжень, внесенням змін до їх індивідуальних рахунків або направленням їм рахунків для оплати; збитки від однієї ділової операції кооперативу компенсувати за рахунок іншої [3].

За результатами фінансового року за рахунок прибутку проводиться нарахування і виплата дивідендів на паї. В статуті кооперативу може передбачатися різний відсоток дивідендів для членів і асоційованих членів. Загальна сума дивідендів, що виплачуються, не може бути більшою 30% належної до розподілу суми прибутку. Відповідно до рішення загальних зборів виплата дивідендів може здійснюватись готівкою, товарами, векселем, збільшенням пайової частки в капіталі тощо.

Дуже важливим сьогодні є те, наскільки інтенсивно змінюватимуться економічні відносини в аграрному секторі, наскільки лагідно у цей процес входитимуть відносини власності, наскільки досконалим буде створено економічний механізм. Тому великого значення набуває завдання щодо формування економічних відносин, які б змогли забезпечити використання переваг різних форм власності і господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1997 р.// Голос України. – №150 (з відповідними змінами).

2. Ф.В. Горбонос Про теоретичні засади розвитку кооперації // Економіка АПК. – 1997. – №2. – С. 36-38.
3. В.В. Зіновчук Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. – К.: Логос, 2001. – 380 с.
4. В.М. Старченко Организационно-экономические основы создания и функционирования сельскохозяйственных производственных кооперативов // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1997. – №6. – С. 31-36.